

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

БУРМАКІНА НАТАЛІЯ СЕРГІЇВНА

УДК 378.126:371.134:63

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАГІСТРАНТІВ АГРАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Житомир – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Житомирському державному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Литньов Володимир Євгенович,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
директор навчально-наукового інституту
педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Мачинська Наталія Ігорівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри початкової та дошкільної
освіти;

кандидат педагогічних наук, професор
Кубіцький Сергій Олегович,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
професор кафедри соціальної педагогіки та
інформаційних технологій в освіті, м. Київ.

Захист відбудеться 10 квітня 2018 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.053.01. у Житомирському державному університеті імені Івана Франка за адресою: 10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, 2-й поверх, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті http://zu.edu.ua/avto_ped.html та в бібліотеці Житомирського державного університету імені Івана Франка (10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40).

Автореферат розісланий 10 березня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. Л. Яценко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Національне відродження України, розбудова її незалежності, перехід до ринкових відносин, входження до європейського освітнього простору зумовлюють зміни процесу підготовки фахівців у вітчизняних закладах вищої освіти і орієнтують його на досягнення європейських та світових освітніх стандартів. Це стосується, передусім, університетської професійної освіти, оскільки саме вона має забезпечити державу висококваліфікованими фахівцями, здатними адаптуватися до нових умов діяльності.

Закон України «Про вищу освіту» (2014) надає випускникам магістратури право займати посади педагогічних та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів за відповідною спеціальністю, що відкриває нові можливості реалізації різних напрямів професійної діяльності, зокрема, викладацької. Ураховуючи те, що магістр-аграрій повинен не тільки якісно та результативно виконувати свої функціональні обов'язки в сучасних економічних умовах, а й мати перспективу подальшої педагогічної діяльності, тобто готувати нових фахівців для аграрного сектору, актуальним є формування відповідної професійно-педагогічної компетентності таких студентів профільних університетів.

Аналіз наукових джерел доводить, що дослідженню проблем професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти в умовах гуманізації освіти, що передбачає особистісну орієнтацію процесу навчання, приділяється належна увага, зокрема, таким її аспектам: філософському (І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, В. О. Огнев'юк та ін.); психологічному (О. В. Бершадська, О. І. Власова, О. Г. Мороз, О. С. Падалка, В. І. Юрченко та ін.); основним підходам до підготовки фахівців у вищій школі (О. В. Вознюк, О. Ф. Євсюков, С. О. Кубіцький, В. Л. Ортинський та ін.); теоретичним положенням особистісної орієнтації навчання (Н. В. Гузій, В. Є. Литньов, С. Л. Яценко та ін.); особливостям системного підходу до організації цілісного педагогічного процесу (О. А. Дубасенюк, В. А. Ковальчук, Т. І. Шанскова та ін.); теоретичним положенням компетентної освіти (О. Є. Антонова, С. В. Лісова, О. І. Пометун, З. П. Шарлович та ін.); теоретико-методологічним основам упровадження сучасних педагогічних технологій і методики професійної підготовки (Н. Г. Ничкало, С. О. Сисоєва та ін.).

Окремий сегмент наукових досліджень становлять роботи, в яких розглядається проблема професійної підготовки фахівців в аграрних закладах вищої освіти (Л. Л. Білан, С. Г. Заскалета, Л. В. Кліх, О. М. Нагорнюк та ін.).

Зміст структури професійної компетентності викладача став предметом дослідження М. С. Голованя, О. І. Гури, С. О. Демченка, Т. Д. Федірчик та ін.

Проблеми професійно-педагогічної підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» досліджувалися в роботах С. С. Вітвицької, Л. В. Лебедик, М. В. Супрун та ін.

Водночас, аналіз науково-педагогічних джерел засвідчив, що не зважаючи на окремі дослідження з проблеми формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів непедагогічного профілю (Н. Г. Батечко, В. М. Кравченко, Н. І. Мачинська та ін.), формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей ще не було предметом цілісного наукового дослідження, а потенційні можливості аграрної магістратури у визначеному напрямі є висвітленими не повною мірою.

Аналіз наукових досліджень, педагогічної літератури, практичного стану готовності випускників аграрної магістратури до викладацької діяльності, засвідчили існування певних суперечностей, зокрема, між:

- сучасним запитом суспільства на сформованість професійно-педагогічної компетентності викладача аграрної спеціальності та актуальним станом готовності педагога-аграрія до професійно-педагогічної діяльності;
- функціонуванням інституту магістратури як форми підготовки до викладацької діяльності та відсутністю системної до цього виду діяльності підготовки в магістратурі аграрного закладу;
- вимогами цілісності фахових і педагогічних знань, умінь, навичок майбутнього викладача вищого аграрного закладу та змістовою відокремленістю вивчення навчальних дисциплін;
- необхідністю впровадження в освітній процес аграрного закладу вищої освіти інноваційних технологій, інтерактивних методів навчання з метою підвищення ефективності формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів та усталеною системою її формування здебільшого на основі традиційних підходів, відсутністю методичних рекомендацій та практичних розробок з цього питання.

Актуальність проблеми та її недостатня теоретична й практична розробленість зумовили вибір теми нашого дослідження: **«Формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей»**.

Тема затверджена вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 4 від 23. 10. 2009 р.) та погоджена рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук АПН України (протокол № 2 від 30. 03. 2010 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити модель формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. Проаналізувати стан проблеми в педагогічній теорії та практиці, уточнити сутність базових понять дослідження.
2. Визначити структуру, зміст, критерії, показники та рівні сформованості професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей в аграрних закладах вищої освіти.
3. Науково обґрунтувати модель формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей.
4. Розробити поетапну методику реалізації авторської моделі.
5. Експериментально перевірити ефективність моделі формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей за допомогою розробленої поетапної методики її реалізації.

Об'єкт дослідження: професійно-педагогічна підготовка магістрантів аграрних спеціальностей.

Предмет дослідження: модель формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей у вищому навчальному закладі та методика її реалізації.

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз філософської, психологічної, педагогічної, методичної літератури та нормативних освітніх документів для визначення сутності базових понять, наукових підходів, структури, критеріїв, показників, рівнів сформованості професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей; методи ретроспективного, порівняльного та системного аналізу для вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо досліджуваної проблеми; методи моделювання для розробки експериментальної моделі та методики її реалізації; *емпіричні* – діагностичні методи (анкетування, тестування, бесіди, опитування), обсерваційні методи (спостереження, самооцінка) з метою виявлення стану сформованості професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей; експериментальні методи (констатувальний та формувальний етапи педагогічного експерименту) для перевірки ефективності авторської моделі; *методи математичної статистики* для обробки отриманих кількісних даних експерименту, виявлення якісних змін рівня сформованості компетентності майбутніх викладачів та підтвердження об'єктивності й валідності результатів.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася в Житомирському національному агроекологічному університеті, Уманському національному університеті садівництва, Білоцерківському національному аграрному університеті та Сумському

національному аграрному університеті. Усього дослідження охоплено 276 студентів магістратури аграрних закладів вищої освіти, з них до експериментальних груп віднесено 140 магістрантів, до контрольних – 136.

Організація дослідження. Дослідження здійснювалось в чотири етапи впродовж 2010 – 2018 років.

На першому етапі (2010 – 2011 рр.) – теоретико-аналітичному – проаналізовано наукову літературу, державні освітні документи з проблеми дослідження; сформульовано його мету, основні завдання, об'єкт, предмет; встановлено сутність базових понять; з'ясовано особливості функціонування інституту магістратури в Україні та за кордоном; визначено наукові підходи до проблеми формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей.

На другому етапі (2012 – 2013 рр.) – теоретико-конструктивному – обґрунтовано структуру, зміст, систему критеріїв та їх показників для встановлення рівня сформованості професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей; розроблено модель формування компетентності в магістратурі аграрних закладів вищої освіти.

На третьому етапі (2014 – 2016 рр.) – дослідно-експериментальному – проведено констатувальний та формувальний етапи експерименту; розроблено поетапну методику реалізації авторської моделі; підготовлено програму факультативного спецкурсу «Формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів»; укладено навчально-методичний посібник; здійснено аналіз та інтерпретацію результатів дослідно-експериментальної роботи методами математичної статистики.

На четвертому етапі (2017 – 2018 рр.) – завершально-узагальнюючому – доведено ефективність авторської моделі та поетапної методики її реалізації; сформульовано висновки та рекомендації щодо шляхів удосконалення системи формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів в аграрних закладах вищої освіти; окреслено перспективи подальших наукових пошуків.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*: визначено сутність поняття «формування професійно-педагогічної компетентності магістранта аграрної спеціальності»; науково обґрунтовано компоненти структури досліджуваної компетентності (мотиваційний, когнітивний, операційно-технологічний, особистісний); запропоновано систему критеріїв, показників, рівнів її сформованості у магістрантів аграрних спеціальностей; розроблено авторську модель формування компетентності, яка складається з цільового, змістового, методичного, діагностично-результативного блоків; охарактеризовано специфіку методики формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей;

удосконалено зміст, форми, методи формування професійно-педагогічної компетентності в магістратурі аграрного закладу вищої освіти; *подальшого розвитку* набули положення щодо впровадження в освітній процес аграрних закладів вищої освіти інноваційних технологій, спрямованих на формування означеної компетентності магістрантів.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає: у впровадженні поетапної методики, яка інтегрує фахові аграрні дисципліни, виробничу практику, науково-дослідницьку роботу, факультативний спецкурс «Формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів» та дисципліни психолого-педагогічного циклу з виокремленням значущості останніх для майбутньої викладацької діяльності; у реалізації програми означеного факультативного спецкурсу в аграрних закладів вищої освіти; в укладенні навчально-методичного посібника «Формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів» для проведення занять факультативного спецкурсу, що містить детальний опис завдань для аудиторної та позааудиторної роботи студентів.

Упровадження результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження впроваджувалися в Житомирському національному агроекологічному університеті (довідка № 318 від 13. 03. 2017 р.), Уманському національному університеті садівництва (довідка № 20 - 06 / 1114 від 22. 11. 2016 р.), Білоцерківському національному аграрному університеті (довідка № 01-12 / 1054 від 09. 11. 2016 р.), Сумському національному аграрному університеті (довідка № 2473 від 14. 09. 2017 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження представлено у доповідях на науково-практичних конференціях різного рівня, зокрема, *міжнародних*: «Стан, проблеми та перспективи педагогічних досліджень і соціальної роботи» / «Stav, problému a perspektívy pedagogického štúdia a sociálnej práce» (Сладковічево, Словацька республіка, 2016, заочна), «Інноваційні наукові дослідження у сфері педагогіки та соціальної роботи» / «Inovatívny výskum v oblasti vzdelávania a sociálnej práce» (Сладковічево, Словацька республіка, 2017, заочна), «Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук» (Київ, 2018, заочна); всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Професійна освіта в умовах інтеграційних процесів: теорія і практика» (Житомир, 2017, очна); *всеукраїнських*: «Педагогіка та психологія: сучасний стан розвитку наукових досліджень та перспективи» (Запоріжжя, 2016, заочна), «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології» (Запоріжжя, 2018, заочна), «Перспективні напрямки розвитку сучасних педагогічних і психологічних наук» (Харків, 2018, заочна), а також на науково-

методичних семінарах кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені І. Франка (Житомир, 2010 – 2018).

Публікації. Основні положення і результати дослідження відображено у 14 одноосібних публікаціях, з яких 5 статей у фахових виданнях, 1 стаття в іноземному фаховому виданні, 7 статей та доповідей на наукових конференціях, 1 навчально-методичний посібник.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 321 сторінку.

Зміст дисертації викладено на 194 сторінках, 27 додатків розміщено на 68 сторінках. Робота містить 26 таблиць, 18 рисунків. Список використаних джерел складається з 320 найменувань, із них 17 – іноземною мовою.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження; сформульовано мету, завдання, визначено об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення результатів наукового пошуку, подано відомості про їх апробацію та впровадження в освітній процес аграрних закладів вищої освіти.

У першому розділі – **«Теоретичні основи формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей»** – проаналізовано базові поняття дослідження; охарактеризовано вітчизняний та зарубіжний досвід функціонування магістратури як інституту формування педагогічної компетентності викладача аграрної спеціальності; визначено основні наукові підходи до проблеми формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрного фаху.

На основі аналізу наукової літератури уточнено сутність базових понять дослідження. «Компетентність» у межах дослідження розглядається як здатність мобілізувати, застосувати, інтегрувати знання, уміння, навички, особистісні якості, а також здатність обирати засоби і способи дій, адекватні до конкретних обставин місця і часу для досягнення специфічної мети (задоволення особистісних чи соціальних потреб). «Професійна компетентність» тлумачиться як характеристика, що інтегрує професійні знання, уміння, навички, досвід, якості та забезпечує здатність фахівця виконувати професійні функції, визначені стандартом та нормативними документами. Окреслено значущість *«професійно-педагогічної компетентності»* як інтегративної характеристики, зумовленої сукупністю знань, умінь, навичок, особистісних якостей, що забезпечує здатність педагога виконувати професійно-педагогічні функції, регламентовані освітнім

стандартом та освітніми нормативними документами. Поняття «магістрант» застосовано для позначення особи, яка навчається в магістратурі і готується захищати наукову роботу, щоб отримати освітній ступінь магістра. На підставі нормативних документів аграрними – визначено наступні спеціальності: «Агрономія», «Захист і карантин рослин», «Садівництво та виноградарство», «Лісове господарство», «Садово-паркове господарство», «Агроінженерія». З урахуванням проведеного аналізу сутності вищезазначених понять встановлено, що *«формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей»* є педагогічно керованим процесом, метою якого є набуття студентами відповідної компетентності в умовах аграрного закладу вищої освіти.

Досліджено історичний процес становлення системи підготовки педагогічних кадрів для закладів аграрної освіти в Україні. Виявлено, що у ХІХ столітті ступінь магістра надавався особі, яка закінчила університет, здобула після однорічного навчання ступінь кандидата та в результаті подальшої дворічної підготовки захистила дисертацію. Поєднання наукового та педагогічного аспектів у підготовці магістранта забезпечувало йому право викладати в аграрних закладах. На початку ХХ століття було створено агропедагогічні факультети, зорієнтовані саме на викладацьку діяльність випускників. Після 30-х років ХХ століття аспірантура стала основним шляхом підготовки педагогів для закладів аграрної освіти.

Аналіз функціонування сучасної системи вищої освіти в Україні, зокрема й аграрної, засвідчив її зорієнтованість на провідний світовий досвід. Участь у міжнародних проектах, які розкривають можливості для академічної мобільності, прагнення до уніфікованих стандартів професійної освіти задля конкурентоспроможності фахівців на міжнародному ринку праці – є ключовими характеристиками діяльності вітчизняних та зарубіжних закладів вищої освіти сьогодні. Виявлено, що на законодавчому рівні України педагогічний напрям підготовки магістрів аграрних спеціальностей визначений як один із можливих і доцільних. Навчальними планами магістратур аграрних закладів, як правило, передбачено вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу та, в окремих випадках, проходження педагогічної практики. Проте, проведений аналіз планів засвідчив, що не існує єдиної системи підготовки магістрантів до викладацької діяльності: заклади вищої аграрної освіти пропонують різні дисципліни психолого-педагогічного циклу для вивчення студентам; немає єдиних вимог до кількості годин, відведених на вивчення цих дисциплін. З'ясовано, що магістерські програми за кордоном мають чіткий розподіл на типи. В окремих країнах застосовується термін «непослідовна» магістратура, що передбачає отримання ступеня магістра в галузі, відмінної від отриманої за програмою бакалаврата; можливою є також підготовка у

магістратурі із двох неспоріднених галузей. Встановлено, що для здійснення викладацької діяльності випускнику аграрної магістратури за кордоном необхідно закінчити педагогічну магістратуру або мати ступінь доктора філософії, можливою альтернативою є навчання на додаткових педагогічних курсах.

Визначено систему наукових підходів до проблеми формування професійно-педагогічної компетентності магістранта аграрної спеціальності, яка включає загальнонаукові (системний, синергетичний, комплексний, аксіологічний) та конкретнонаукові (компетентнісний, особистісно орієнтований, діяльнісний) підходи. Результатом застосування системного підходу є створення ефективної моделі формування професійно-педагогічної компетентності магістранта. Використання синергетичного підходу сприяє активізації пізнавальної діяльності студента, особистісному становленню, професійному і загальнокультурному розвитку майбутнього викладача аграрних дисциплін. Комплексний підхід робить можливим розвиток особистісних характеристик випускника аграрної магістратури, які є необхідними для викладацької діяльності. Аксіологічний підхід дозволяє спрямувати підготовку на формування ціннісного ставлення до педагогічної діяльності, створити систему ціннісних орієнтирів у майбутнього педагога. Компетентнісний підхід забезпечує формування здатності майбутнього викладача-аграрія мобілізувати отримані в університеті знання, уміння та навички під час викладацької роботи. Особистісний підхід сприяє розвитку та розкриттю особистісних можливостей майбутнього педагога. Діяльнісний підхід дозволяє активізувати студентів у процесі набуття педагогічних знань, умінь, навичок, забезпечує формування мотивації до педагогічної праці у студента-аграрія.

У другому розділі – **«Моделювання процесу формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей»** – досліджено структуру і зміст професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей; встановлено систему критеріїв та показників рівнів сформованості професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей; запропоновано модель формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей.

На основі аналізу наукової літератури виявлено, що структура досліджуваної компетентності магістранта аграрної спеціальності є ідентичною до структури професійно-педагогічної компетентності викладача та містить чотири компоненти: *мотиваційний* (характеризує спрямованість на педагогічну діяльність, усвідомлення соціального пріоритету викладацької діяльності), *когнітивний* (відображає спеціально-предметні знання, психолого-педагогічні знання, методичні знання), *операційно-технологічний* (інтегрує вміння та

навички), *особистісний* (поєднує індивідуально-психологічну та аутопсихологічну складові особистості студента магістратури). Охарактеризовано зміст виокремлених компонентів структури.

У процесі дослідження визначено критерії та показники сформованості професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей: *ціннісно-спонукальний* (наявність педагогічної спрямованості та усвідомлення соціального пріоритету викладацької професії); *знаннєвий* (наявність спеціально-предметних, психолого-педагогічних та методичних знань); *діяльнісно-практичний* (ступінь сформованості гностичних, конструктивних, проектувальних, організаційних, комунікативних вмінь та навичок); *особистісно-рефлексивний* (розвиненість індивідуально-психологічних якостей та здатність до самодіагностики). Визначені критерії відповідають компонентам структури професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей. Обрано трирівневу систему (початковий, достатній та високий рівні) оцінювання сформованості досліджуваної компетентності. Розроблено характеристики, притаманні кожному з рівнів.

З метою ефективного формування професійно-педагогічної компетентності студента аграрної магістратури розроблено експериментальну модель (рис.1), яка містить чотири основні блоки: цільовий, змістовий, методичний, діагностично-результативний. Цільовий блок включає: соціальне замовлення (сформованість професійно-педагогічної компетентності викладача аграрної спеціальності закладу вищої освіти) та мету (формування досліджуваної компетентності магістранта аграрної спеціальності); підходи (системний, синергетичний, комплексний, аксіологічний, компетентнісний, особистісно орієнтований, діяльнісний) та принципи (науковості, системності й послідовності, доступності навчання, активності та самостійності навчання, зв'язку навчання з практичною діяльністю, гуманізації, професійно-педагогічної спрямованості) до формування досліджуваної компетентності. Змістовий блок відображає теоретичну і практичну підготовку, у ході якої відбувається формування компетентності магістрантів аграрних спеціальностей (психолого-педагогічні дисципліни, фахові дисципліни, факультативний спецкурс, виробнича / педагогічна практика, науково-дослідницька робота). Методичний блок забезпечує ефективну організацію процесу формування компетентності, включає форми (аудиторні, позааудиторні, індивідуальні, групові, колективні), методи (активні, інтерактивні, пошукові, проблемні, рольові ігри, дискусії, диспути, брейнстормінг, метод тренінгу, кейс-методи), засоби (посібники, підручники, схеми, відеозаписи, ІКТ тощо), етапи формування (орієнтувально-інформаційний, навчально-практичний, самостійно-творчий). Діагностично-результативний блок передбачає використання методів контролю, самоконтролю, оцінки та самооцінки сформо-

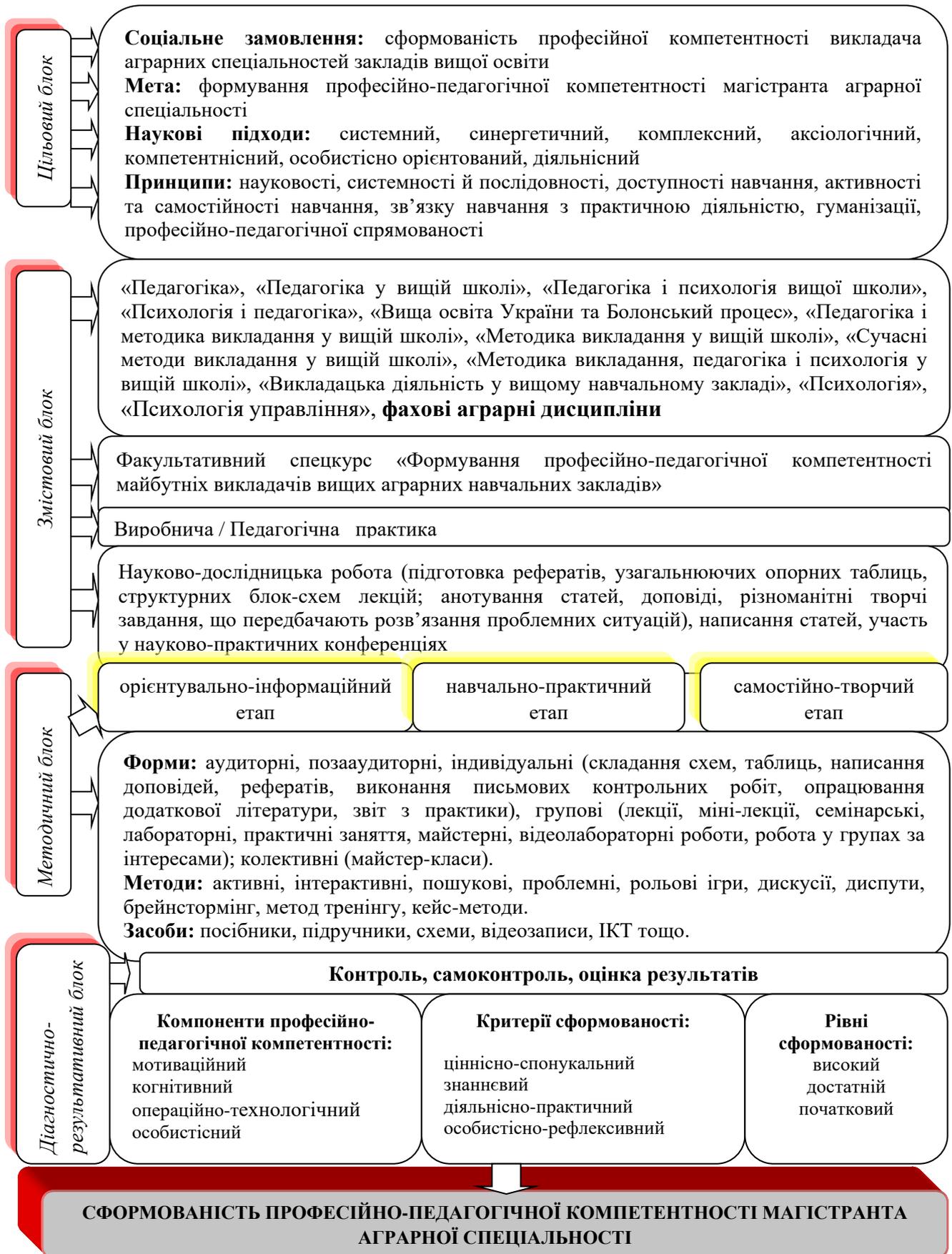

Рис. 1. Модель формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей

ваності зазначеної компетентності.

У третьому розділі – **«Експериментальне дослідження формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей у процесі реалізації моделі»** – представлено програму експериментальної роботи, визначено стан сформованості професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей; охарактеризовано впровадження методики реалізації експериментальної моделі у навчальний процес аграрних закладів вищої освіти; проаналізовано динаміку сформованості досліджуваної компетентності після експериментального навчання в аграрних закладах вищої освіти.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту обрано експериментальну базу дослідження, визначено кількість учасників експерименту, здійснено вибір методів діагностування та охарактеризовано стан сформованості професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей. Доведено взаємозумовленість підвищення рівня професійно-педагогічної компетентності з удосконаленням: психолого-педагогічних та методичних знань студентів магістратури; конструктивних, гностичних умінь та навичок магістрантів; якостей, що характеризують педагогічний стиль поведінки та посилення мотивації студентів аграрних спеціальностей до викладацької діяльності. Розроблено методику реалізації експериментальної моделі у навчальний процес аграрних закладів вищої освіти, підготовлено програму факультативного спецкурсу «Формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів» та навчально-методичний посібник для проведення занять цього спецкурсу.

На формувальному етапі експерименту впроваджено поетапну методику реалізації експериментальної моделі у навчальний процес визначених аграрних закладів вищої освіти, що передбачало зосередження особливої уваги на підвищенні рівня мотивації та обізнаності у визначеному напрямі викладачів фахових аграрних дисциплін, оскільки вони забезпечували реалізацію авторської моделі, зокрема, під час проходження практики. З цією метою проведено тренінги, консультації. Здійснено проміжне оцінювання результатів реалізації моделі, для чого використано методи спостереження, анкетування, бесіди.

Експериментальну роботу проведено за реальних умов під час навчального процесу. У контрольних групах навчання було організовано традиційно з використанням елементів методики реалізації авторської моделі. В експериментальних групах запроваджено змістове поєднання фахових аграрних дисциплін, психолого-педагогічних дисциплін, виробничої практики, науково-дослідницької роботи, задіяно метод імплементації педагогічної складової до

змісту фахової підготовки магістрантів, введено факультативний спецкурс «Формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів». Кожний етап авторської методики зорієнтовано на досягнення конкретних цілей, що передбачало застосування відповідних форм, методів, засобів навчання. На орієнтувально-інформаційному етапі реалізації моделі забезпечено стимулювання педагогічної мотивації у магістрантів аграрного фаху шляхом контекстного доповнення тем занять з дисципліни психолого-педагогічного циклу, визначеної навчальним планом магістратури аграрного закладу вищої освіти. Навчально-практичний етап реалізації моделі зорієнтовано на поглиблення та систематизацію педагогічних знань студентів, формування всіх груп педагогічних умінь та навичок, розвиток необхідних педагогічних якостей майбутнього викладача, що передбачало реалізацію факультативного спецкурсу «Формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів», побудованого з урахуванням педагогічного ресурсу фахових дисциплін, виробничої практики, науково-дослідницької роботи студентів. Самостійно-творчий етап реалізації моделі спрямовано на практичне застосування засвоєних педагогічних знань, умінь та навичок магістрантів, на формування здатності використати сформовані індивідуально-психологічні якості, необхідні майбутньому викладачу аграрного закладу вищої освіти.

Формувальним етапом експерименту передбачено проведення контрольного зрізу сформованості професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей, аналіз та інтерпретацію даних експериментальних та контрольних груп, обробку порівняльних результатів у групах методами математичної статистики з метою визначення достовірності даних.

На підставі результатів формувального етапу експерименту підтверджено позитивну динаміку кількісних і якісних змін у структурних компонентах досліджуваної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей в експериментальних групах. Упровадження методики реалізації авторської моделі забезпечило зростання: кількості студентів-аграріїв експериментальних груп, зорієнтованих на майбутню педагогічну діяльність та кількості студентів з усвідомленням соціального пріоритету викладацької діяльності; числа магістрантів з високим та достатнім рівнем сформованості когнітивного компоненту досліджуваної компетентності; чисельності магістрантів з високим рівнем сформованості операційно-технологічного компоненту компетентності; відсотку студентів групи, які демонструють високий рівень сформованості особистісного компоненту компетентності.

Узагальнені порівняльні результати дослідження сформованості професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей

до та після експериментального навчання в контрольних та експериментальних групах представлено на рис. 2.

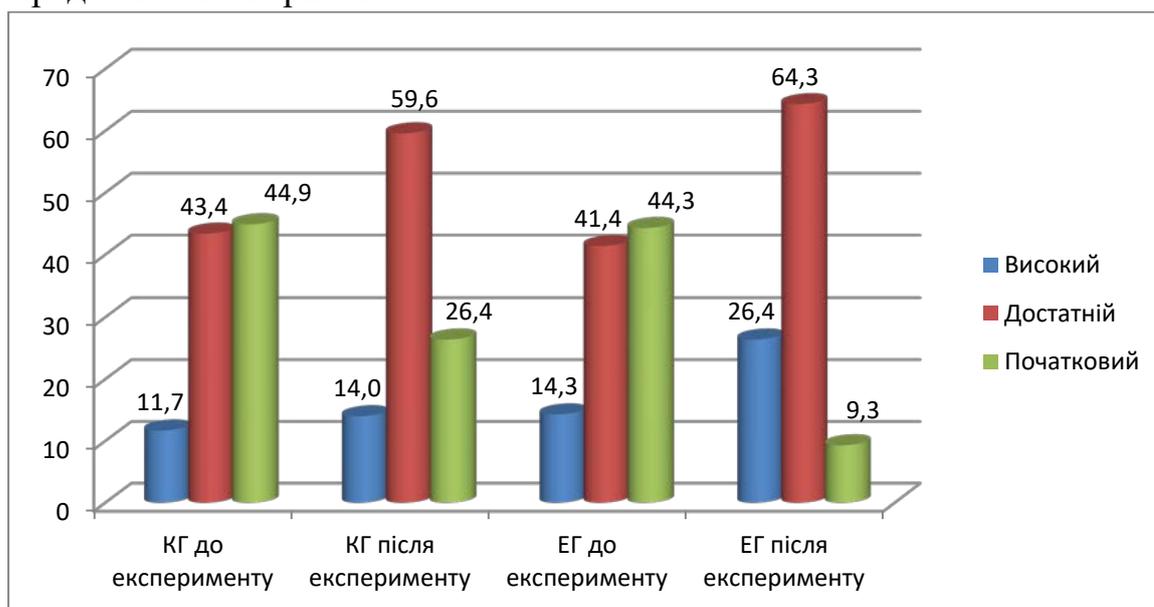

Рис. 2. Узагальнені порівняльні результати дослідження сформованості професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей до та після експериментального навчання в контрольних та експериментальних групах у відсотках

Наприкінці формуального етапу експерименту, порівняно з констатувальним, простежуються позитивні зміни у студентів експериментальних груп: високий рівень сформованості професійно-педагогічної компетентності мають 26,4 % студентів (проти 14,3 %), достатній – 64,3 % (проти 41,4 %) рівень, початковий – 9,3 % (проти 44,3 %) рівень. Результати сформованості професійно-педагогічної компетентності у студентів контрольних груп є наступними: високий рівень – 14 % (проти 11,7 %), достатній – 59,6 % (проти 43,4 %) та початковий – 26,4 % (проти 44,9 %). Отримані дані засвідчують значну результативність формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів в експериментальних групах. Достовірність отриманих результатів перевірено за допомогою методу обчислення ϕ^* критерію кутового перетворення Фішера ($p \leq 0,01$) та за допомогою t-критерію Стьюдента ($p \leq 0,05$).

Результати експерименту свідчать про доцільність впровадження запропонованої моделі формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей та методики її реалізації в освітній процес аграрних закладів вищої освіти.

ВИСНОВКИ

На основі узагальнення результатів дослідження проблеми формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей відповідно до визначених завдань сформульовано наступні висновки:

1. У результаті аналізу стану проблеми в педагогічній теорії та практиці з'ясовано, що на законодавчому рівні України закріплено право випускника аграрної магістратури здійснювати викладацьку діяльність. Дослідження системи підготовки викладачів аграрних дисциплін в країнах Європи, США та Канади засвідчило, що формування професійно-педагогічної компетентності студентів відбувається впродовж навчання у магістратурі педагогічного спрямування після закінчення аграрної, у ході відвідування занять додаткових педагогічних курсів або під час здобуття ступеня доктора філософії.

Аналіз сучасних навчальних планів аграрної магістратури України засвідчив відсутність уніфікованої педагогічної підготовки студентів. Виявлено, що в магістратурі аграрних закладів не використано потенційні можливості практик, позааудиторного часу та студентської науково-дослідної роботи для формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів.

Спостереження за навчальним процесом, опитування практикуючих викладачів аграрних спеціальностей, результати анкетування випускників магістратури засвідчили необхідність удосконалення процесу формування професійно-педагогічної компетентності студентів у ході навчання в магістратурі.

На основі аналізу науково-педагогічної літератури конкретизовано сутність понять: «компетентність», «професійна компетентність», «професійно-педагогічна компетентність», «магістрант», «аграрні спеціальності». Встановлено, що формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей – це педагогічно керований процес, метою якого є сформована інтегративна характеристика студентів, зумовлена сукупністю знань, умінь, навичок, особистісних якостей, що забезпечує здатність педагога виконувати професійно-педагогічні функції, регламентовані освітнім стандартом та освітніми нормативними документами.

Окреслено систему загальнонаукових та конкретнонаукових підходів до проблеми формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів, реалізація яких забезпечує системне висвітлення проблеми.

2. Визначено структуру професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей, яка складається з мотиваційного, когнітивного, операційно-технологічного та особистісного компонентів. Проаналізовано їх зміст, охарактеризовано взаємозв'язок та взаємозалежність. Доведено значущість сформованості компонентів для ефективної діяльності майбутнього викладача аграрних дисциплін.

Виокремлено рівні (початковий, достатній, високий) сформованості досліджуваної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей за ціннісно-спонукальним, знаннєвим, діяльнісно-практичним та особистісно-рефлексивним критеріями. Визначено їх показники. Обрані критерії

відповідають компонентам структури професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей.

3. Науково обґрунтовано модель формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей, яка являє собою систему взаємопов'язаних компонентів освітнього процесу та складається з цільового, змістового, методичного та діагностично-результативного блоків. Цільовий блок містить мету формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей та комплекс теоретичних засад: наукові підходи (системний, синергетичний, комплексний, аксіологічний, компетентнісний, особистісно орієнтований, діяльнісний), принципи (науковості, системності й послідовності, доступності навчання, активності та самостійності навчання, зв'язку навчання з практичною діяльністю, гуманізації, професійно-педагогічної спрямованості), на яких ґрунтується формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей.

Змістовий блок відображає теоретичну і практичну підготовку студентів, у ході якої відбувається формування компетентності магістрантів аграрних спеціальностей.

Методичний блок забезпечує ефективну організацію процесу формування професійно-педагогічної компетентності (включає форми, методи, засоби, етапи формування компетентності).

Діагностично-результативний блок містить систему критеріїв та їх показників для контролю та самоконтролю сформованості професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей.

4. Розроблено поетапну методичку реалізації авторської моделі, яка інтегрує фахові аграрні дисципліни, дисципліни психолого-педагогічного циклу, факультативний спецкурс «Формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів», виробничу практику, науково-дослідницьку роботу. Відповідно до визначеної мети кожного етапу методички реалізації моделі (орієнтувально-інформаційного, навчально-практичного, самостійно-творчого) охарактеризовано форми (аудиторні, позааудиторні, індивідуальні, групові, колективні), методи (активні, інтерактивні, пошукові, проблемні, рольові ігри, дискусії, диспути, брейнстормінг, метод тренінгу, кейс-методи) та засоби (посібники, підручники, схеми, відеозаписи, ІКТ тощо) навчання. Окреслено значущість факультативного спецкурсу «Формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів», заняття якого побудовано з урахуванням педагогічного ресурсу фахових дисциплін, виробничої практики, науково-дослідницької роботи студентів.

5. Експериментально перевірено ефективність авторської моделі за допомогою розробленої поетапної методички її реалізації. Аналіз та порівняння

результатів на констатувальному та формувальному етапах експерименту засвідчили позитивну динаміку рівнів сформованості магістрантів експериментальних груп, порівняно з контрольними групами. Доведено, що застосування експериментальної моделі та поетапної методики її реалізації сприяє підвищенню рівня сформованості: психолого-педагогічних та методичних знань; груп умінь та навичок, зокрема, конструктивних; мотивації до педагогічної діяльності. Достовірність отриманих результатів перевірено за допомогою методу обчислення F^* критерію кутового перетворення Фішера та за допомогою t-критерію Стьюдента.

Ефективність запропонованої моделі та дієвість розробленої методики реалізації з упровадженням факультативного спецкурсу «Формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів» для формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей свідчать про доцільність їх застосування в процесі підготовки магістрантів аграрного закладу вищої освіти.

Представлена робота не претендує на вичерпне вирішення всіх аспектів досліджуваної проблеми. До подальших напрямів наукових розробок віднесено: вдосконалення науково-методичного забезпечення (навчально-методичні посібники, методичні розробки, програми для комп'ютерного навчання), системи самостійної роботи студентів, виробничої практики студентів аграрного профілю з урахуванням педагогічного аспекту підготовки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Бурмакіна, Н. С., 2016. Компоненти професійно-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу. *Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал*, № 6 (137). Дрогобич: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, с. 107-111.

2. Бурмакіна, Н. С., 2016. Критерії та показники сформованості професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*, випуск 3 (85). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, с. 21-26.

3. Бурмакіна, Н. С., 2016. Рівні сформованості показників особистісно-рефлексивного критерію професійно-педагогічної компетентності магістранта аграрної спеціальності. *Педагогічні науки: збірник наукових праць*, випуск LXX. Херсон: Херсонський державний університет, с.17-22.

4. Бурмакіна, Н. С., 2016. Модель формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей. *Педагогічні науки: збірник наукових праць*, випуск LXXIV, том 1. Херсон: Херсонський державний університет, с.160-166.

5. Бурмакіна, Н. С., 2017. Факультативний спецкурс як складова технології формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*, випуск 3 (89). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, с. 33-39.

6. Бурмакіна, Н. С., 2017. Наукові підходи до проблеми формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей. *Sciences of Europe*, № 19 (19), vol. 3. Praha, Czech Republic: Křižíkova 384/101 Karlín, 186 00 Praha, p. 8-13.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

7. Бурмакіна, Н. С., 2016. Педагогічна підготовка магістранта аграрної спеціальності до майбутньої викладацької діяльності. *Педагогіка та психологія: сучасний стан розвитку наукових досліджень та перспективи: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції*. Запоріжжя, 28-29 жовтня 2016 р. Запоріжжя: Класичний приватний університет, с. 64-68.

8. Бурмакіна, Н. С., 2016. Аналіз поняття «професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу». *Stav, problémy a perspektívy pedagogického štúdia a sociálnej práce (Стан, проблеми та перспективи педагогічних досліджень і соціальної роботи): medzinárodná vedecko-praktická konferencia*. Sládkovičovo, Slovenská republika, 28-29 oktobra 2016. Сладковичево, Словацька Республіка: Vysoká škola Danubius, Fakulta sociálnych štúdií, с. 80-83.

9. Бурмакіна, Н. С., 2017. Рівні сформованості показників знанневого критерію професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей. *Inovatívny výskum v oblasti vzdelávania a sociálnej práce (Інноваційні наукові дослідження у сфері педагогіки та соціальної роботи): medzinárodná vedecko-praktická konferencia*. Sládkovičovo, Slovenská republika, 10-11 marca 2017. Сладковичево, Словацька Республіка: Vysoká škola Danubius, Fakulta sociálnych štúdií, с. 98-101.

10. Бурмакіна, Н. С., 2017. Рівні сформованості показників діяльнісно-практичного критерію професійно-педагогічної компетентності магістранта аграрної спеціальності. В: С. С. Вітвицької, Н. Є. Колесник ред. *Професійна освіта в умовах інтеграційних процесів: теорія і практика: збірник наукових праць*. Ч. 1. Житомир: ФО-П «Н. М. Левковець», с. 242-246.

11. Бурмакіна, Н. С., 2018. Принципи навчання як основа формування професійно-педагогічної компетентності студентів в умовах магістратури аграрного закладу вищої освіти. *Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології*: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. Запоріжжя, 2-3 лютого 2018 р. Запоріжжя: Класичний приватний університет, с. 127-128.

12. Бурмакіна, Н. С., 2018. Характеристики рівнів сформованості професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей. *Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2-3 лютого 2018 р. Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», с. 40-42.

13. Бурмакіна, Н. С., 2018. Типи магістерських програм та підготовка викладачів для аграрних закладів за кордоном. *Перспективні напрямки розвитку сучасних педагогічних і психологічних наук*: матеріали науково-практичної конференції. Харків, 9-10 лютого 2018 р. Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», с. 44-47.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

14. Бурмакіна, Н. С., 2017. *Формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів: навчально-методичний посібник*. Житомир: Вид-во ЖНАЕУ.

АНОТАЦІЯ

Бурмакіна Н. С. Формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, 2018.

Дисертація присвячена проблемі формування професійно-педагогічної компетентності магістрантів аграрних спеціальностей.

У дисертації проаналізовано основні базові поняття досліджуваної проблеми, обґрунтовано наукові підходи до формування означеної компетентності. На основі аналізу науково-педагогічної літератури запропоновано структуру професійно-педагогічної компетентності магістранта, яка містить мотиваційний, когнітивний, операційно-технологічний та особистісний компоненти. Визначено систему критеріїв та показників для оцінювання рівнів сформованості досліджуваної компетентності. Розроблено авторську модель формування професійно-педагогічної компетентності

магістранта аграрної спеціальності, що складається з цільового, змістового, методичного та діагностично-результативного блоків; запропоновано поетапну методику її реалізації. Основні результати дослідження впроваджено в освітній процес аграрних закладів вищої освіти.

Ключові слова: професійно-педагогічна компетентність, магістрант, аграрна спеціальність, формування, структура, модель, методика реалізації моделі.

Бурмакина Н. С. Формирование профессионально-педагогической компетентности магистрантов аграрных специальностей – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Житомирский государственный университет имени Ивана Франко, 2018.

Диссертационная работа посвящена проблеме формирования профессионально-педагогической компетентности магистрантов аграрных специальностей. В работе представлены результаты теоретического анализа исследуемой проблемы в научно-педагогической литературе; уточнены понятия исследования: «компетентность», «профессиональная компетентность», «профессионально-педагогическая компетентность», «магистрант», «аграрные специальности», «формирование профессионально-педагогической компетентности магистрантов аграрных специальностей». Обоснованы содержание и структура профессионально-педагогической компетентности магистрантов аграрных специальностей, компонентами которой являются: мотивационный, когнитивный, операционно-технологический, личностный. Определены уровни (начальный, достаточный, высокий) сформированности профессионально-педагогической компетентности магистрантов аграрных специальностей с помощью ценностно-стимулирующего, знаниевого, деятельностно-практического и личностно-рефлексивного критериев. Теоретически обоснована модель формирования профессионально-педагогической компетентности магистрантов аграрных специальностей, которая представляет собой комплекс взаимосвязанных составляющих и включает целевой, содержательный, методический, диагностично-результативный блоки. Для практической реализации модели была разработана экспериментальная методика, которая включает три этапа: ориентировочно-информационный, обучающе-практический, самостоятельно-творческий. Экспериментально подтверждена эффективность разработанной модели с помощью поэтапной методики ее реализации. Полученные результаты исследования внедрены в учебный процесс высших аграрных учебных заведений.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая компетентность, магистрант, аграрная специальность, формирование, структура, модель, методика реализации модели.

Burmakina N. S. The Formation of Professional and Pedagogical Competence of Students of Master Degree Course of Agrarian Specialities. – Manuscript.

The thesis for the degree of the candidate of pedagogical sciences, speciality 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education. – Zhytomyr Ivan Franko State University, 2018.

The thesis focuses on the problem of professional pedagogical competence formation of the students of master degree course of agrarian specialities. The basic concepts of the research have been analyzed and the system of scientific approaches to the problem has been determined.

On the basis of theoretical analysis of pedagogical literature the structure of professional-pedagogical competence has been propounded. The mentioned structure contains four main components: motivational, cognitive, operational-technological, personal. On the basis of the review of scientific literature the main criteria, their indicators and levels for professional pedagogical competence assessment have been defined. The research represents the model of professional and pedagogical competence formation for students of master degree course of agrarian specialities. The characteristics of the four main constituents of the model, in particular, action-oriented, content-oriented, methodological, diagnostic results have been analyzed from the educational point of view. The efficiency of the experimental model implementation by means of the methodology has been proved during the pedagogical experiment in the institutions of higher agrarian education.

Key words: professional-pedagogical competence, student of master degree course, agrarian speciality, formation, structure, model, methodology for model implementation.